

Geçmişin yıkıntılarında kurtarılan nesnelere ve daha iyi bir hayatı düşlemek: Koleksiyoneri bir tarihsel materyalist olarak düşünmek

Esengül AYYILDIZ*

Öz

Bu makalede, bir vefa borcunu ödemek vesilesiyle, mahkûm olduğumuzu zannettiğimiz gündelik gerçeklikler içinde fantazyaya kaçış gibi görünen koleksiyonculuk, Walter Benjamin ve Ünsal Oskay'ın izi takip edilerek, bir alternatif hayat stratejisi olarak düşünülecektir. Bu koleksiyoncu tavrı ise antiküryenlerin para harcayacağı, pazara yönelik olmayan koleksiyonculuktur. Bugünkü hayatın metalaştırdığı nesnelere, mahkûm oldukları işlevselliklerinden kurtararak özgürleştirmek, başka hayat biçimlerinin mümkün olduğunu da nesneyi kavuşturduğu özgürleşmeyi insan için de isteyecek olan koleksiyonerlik... Meseleyi düşünürken, Ünsal Oskay'ın dersleri, Benjamin'e, geçmişe bakış biçimine ve nostaljiye dair yazdıkları, Nurdan Gürbilek'in Benjamin'e ilişkin çeviri ve makaleleri ve elbette Benjamin'in kendi yazdıkları bu makalenin temel referanslarıdır. Bu referansların ötesinde ise, karşılaştığım, derinlemesine mülakatlar yaptığım koleksiyonerler ve toplayıcılar, Açık Radyo'da (Kadir Kuvılcımlı ile birlikte) 2003-2004 yıllarında yaptığımız "İstif: İnsanoğlunun Biriktirme Serüveni" adlı programına katılan koleksiyonerlerin ve toplayıcıların anlatıları, uzun süre gözlemlediğim ve bizzat havasını soluduğum sahaf dükkânlarında karşılaştığım insanlar, bu makalede yer alan düşüncelerin odağıdır.

Anahtar kelimeler: Walter Benjamin, Ünsal Oskay, koleksiyon, nostalji, geçmişe bakış

Objects retrieved from the ruins of the past and dreaming of a better life: Thinking of the collector as a historical materialist

Abstract

In this article, collecting, seemingly an escape to fantasy in our everyday realities we believe to be stuck in, will be thought as an alternative life strategy by following the traces of Walter Benjamin and Ünsal Oskay. Meanwhile, this collective attitude is an act which antiquarian will spend money on and is not

* Yard. Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Bilimleri Bölümü, esengul.ayyildiz@gmail.com

market oriented. It desires the liberation of today's commodified objects from their functionality they are imprisoned to, thereby creating the possibility of another life and desires these for the people as well. Thinking about this issue, the lectures of Ünsal Oskay, what he wrote about and how he looked at Benjamin, Nurdan Gürbilek's translations and articles related to Benjamin and of course the writings of Benjamin himself are the basic references of this article. Beyond these, collectors and gatherers whom I met, whom I made in-depth interviews with, the narratives of the collectors and gatherers who joined our Programme "Piling: The Adventure of Collecting in the Humankind" we made with Kadir Kıvılcımlı on Açık Radyo between 2003 and 2004, and the people I met in second hand bookshops are the foci of thoughts in this article.

Keywords: Walter Benjamin, Ünsal Oskay, collectors, nostalgia

Girizgâh

Bu makalenin maksadı bir vefa borcunu ödemektir. Henüz yirmili yaşların başında, bir yüksek lisans öğrencisiyken, pek çok iletişim akademisyenini olduğu gibi beni de Walter Benjamin ve Frankfurt Okulu ile tanıştıran Prof. Dr. Ünsal Oskay'dır. Türkiye'deki üniversitelerin anlayışında pek nadir olduğu üzere, insanın yaşadığı hayata ve dünyaya dair eleştirel düşünceyle bizleri tanıştıran ve mahkûm edildiğimizi zannettiğimiz hayatın başka türlüünün de mümkün olabileceği üzerine düşünmeyi teşvik eden sevgili hocam Ünsal Oskay'a vefadır söz konusu olan.

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde lisanstan itibaren neredeyse hiçbir dersini kaçırmadan izlediğim, dilinden dökülen her okuma önerisini yazdığım bir defteri yanımdan ayırmadan, bu kaynakların peşine düşüp, becerebildiğimce okumaya anlamaya çalıştığım hocam Ünsal Oskay... Entelektüelliğine duyduğum hayranlıkla, özellikle gözünden yaş getirecek denli etkileyici ifadelerle bahsettiği filozofları ve yazarları da bir başka gözle izlediğim Ünsal Oskay... Henüz yüksek lisans öğrencisiyken ve hocanın dersi için hazırlamamız gereken ödev için konu avındayken, hoca dönüp bana, "sen git geçmişe bakış biçimi çalış" demişti. Zihnim Benjamin'in Tarih Üzerine Tezler'ine uğramak üzereyken, doktora arkadaşım Utku Uraz Aydın'ın cesaretlendirici tavrını hatırlıyorum. Yıllar sonra Uraz Aydın'ın "Ünsal Hoca özel sayısı yapıyoruz, yazı verir misin" deyince "ağlarım" demiştim. Uraz Aydın'ın "ne de olsa Ünsal Oskay'ın öğrencisiyiz" cevabı böyle bir hukuka dayanır. Aynı zamanda, Hoca'nın, kürsüde ders anlatırken, bir an durup, Nazım'ın "Ben bir ceviz ağacıym Gülhane Park'ında/ Ne sen benim farkımdasın/ Ne de polis farkında" dizeleriyle birlikte gözünden döktüğü yaşlar, cehaletin sağlayacağı mutluluğa gönül indirmektense, insanın yaşadığı hayatın farkında olmasının insanı mahkûm ettiği yalnızlığın, mutsuzluğun ifadesiydi. Hoca'nın tedrisatından geçmiş biri olarak kendi payıma, o gözyaşlarını uluorta bırakmaktan pek utanmam; çünkü bu insan olmanın nişanesi... Katılmış, rasyonelliğin zırhını giymiş bir akademik insan olmaktansa, yaşamın içindeki kedere, neşeye, derde bulaşarak düşünmeyi yeğleriz. Dünya öyle pek de güllük gülistanlık bir yer değilken, bizler de yaşadığımız hayatı anlamaya çalışırken tüm eleştireliliğimizi işe koşarken, insan onuruna yakışır başka türlü bir hayatın yollarını arar dururuz. Hem ağlarız hem ararız, yaşarız, düşünürüz...

Lisans eğitiminin son yıllarını ve yüksek lisans döneminin okuldan artakalan zamanlarının çoğunu, büyük bir keyifle Kadıköy sahaflarında geçirirdim. Ünsal Oskay'ın "geçmişe bakış biçimi

çalış sen” önerisiyle, ilk düşündüğüm yerler bu sahaf dükkânlarıydı. Elbette Benjamin’in bir kitap koleksiyoncusu olarak, koleksiyonculuğu bir devrimci tavır olarak görmesi, buralarda dolaşırken, mekânlarda dolaşımında olan nesnelere fetiş karakterini ve değişim değerinin öneminin getirdiği ticari refleksi ve ilişkileri görmemi engellemedi. Sistem, elbette, insanın özgürleşme alanlarını işgal edecekti. Bu makalede, söz konusu işgale bakmayı değil, tüm bu tahakküm karşısında kendi dünyasını kuran, kurmaya çabalayan, başka bir yaşamı düşleyen insan halini merak ediyorum.

Sürekli uğradığım dükkânların sahipleri ve buralarda karşılaştığım sahafiyenin peşine düşmüş insanların bazılarının yaşam karşısındaki tavırları; dünyayı, hayatı, insanları ve kendilerini anlama biçimleri bana son derece ilgi çekici görünürdü. Bu ilgiyi anlayabilmek için; çocukluk, macera ve oyun kavramlarıyla birlikte, yaşayacak umutvar bir şeyin kalmadığı gündelik hayatın tatsızlığından kaçış ya da belki umudun yittiği gerçek dünyayı canlandıracak yeni bir umut kırıntısı keşfetmek gibi pek çok gerekçeyi de zihnimden geçiriyordum.

Bu enteresan insanların topladıkları nesneyle aralarında benim anlayamadığım türde, heyecan verici, biraz gizemli, hatta biraz da tedirgin bir ilişkileri vardı. Yani ele geçirdiği nesneyi -koleksiyonluk nesneyi- yalnızca kullanım ve değişim değeri olan sıradan bir nesne olmaktan başka bir şey olarak görüyor, bundan öte bir anlam atfediyordu belli ki. Bir yandan gizemli, hatta karanlık ama bir yönüyle de epeyce heyecan verici... Bu toplayıcı figürler üzerine düşünürken, Benjamin’in Tarih Üzerine Tezler’de kendine has etkileycilikle anlattığı, gelenek kırıcı ve geçmişin yıkıntıları arasında dolaşarak, istirdiyenin içindeki inci tanesini bulup çıkararak, geçmişin yıkıntılarından bugüne, hatta geleceğe dair umudu ayakta tutan tarihsel materyalist figür gelirdi aklıma...

Ne de olsa Benjamin’de bir kitap koleksiyoneriydi ve elyazması kitap koleksiyonunun satışıyla İbiza Adası’nda iddiasız bir yaşamı kısa zaman sürdürebilmişti (Witte, 2002: 123). Benjamin’in koleksiyonculuğa dair düşüncelerini kavramak için, O’nun alıntı merakı ve montaj tekniği, çocukluk, tarihsel maddeci ve hikâye anlatıcısı kavramları etrafında örgütlediği çok katmanlı felsefesinin içinde dolaşmak gerekir. Zaten Ünsal Oskay’dan öğreniyoruz ki, Benjamin, yaşamı boyunca para kazanma problemi yaşamış bir düşünür olarak bir tek şeyi iş olarak kabul edebilecek gibidir: Eski ve nadide kitaplar satan bir kitapçı dükkânı alarak, kitapçılık yapmak. Kitap koleksiyonculuğunu ise hayatı boyunca sürdürür (Oskay,1995: 23)¹. Dolaştığım sahaf dükkânlarındaki eski kitapçılığı kendine iş edinmiş insanlarla, dışarıdaki türlü rezillığe katlanarak yaşamını sürdürürken, eski kitaplar (ve nesnelere) karşısında çocuksu bir heyecanla başka bir ilişki kurarak, kendilerine ait dünyaları inşa etmek üzere dolaşan insanları anlamak için Benjamin’den daha iyi bir kılavuz bulunamazdı sanırım.

Böylece, bu makalenin derdi, bir vefa borcunu ödemek vesilesiyle, mahkûm olduğumuzu zannettiğimiz gündelik gerçeklikler içinde fantazyaya kaçış gibi görünen koleksiyonculuğu, bir alternatif hayat stratejisi (Benjamin, devrimci tavır diyordu) olarak düşünmektir. Bu nedenle, bu koleksiyoncu tavrı Ünsal Oskay’ın da dediği gibi, antiküryenlerin para harcayacağı, pazara

1 Benjamin’in kitap koleksiyonerliğine dair bilgi için bkz. Ünsal Oskay, Estetize Edilmiş Hayat, 34-45

yönelik olmayan koleksiyonculuktur. Yani, Benjamin'in ortaya koyduğu anlamda, bugünkü hayatın metalaştırdığı nesnelere bu anlamından kurtararak özgürleştirmek ve transfigürasyonunu sağlamak üzere bir başka hayatı inşa eden koleksiyonerlik (Oskay, 2014: 150-151)...

Meseleyi düşünürken, Ünsal Oskay'ın dersleri, Benjamin'e, geçmişe bakış biçimine ve nostaljiye dair yazdıkları, Nurdan Gürbilek'in Benjamin'e ilişkin çeviri ve makaleleri ve elbette Benjamin'in kendi yazdıkları bu makalenin temel referanslarıdır. Bu referansların ötesinde ise, karşılaştığım, derinlemesine mülakatlar yaptığım koleksiyonerler ve toplayıcılar, Açık Radyo'da (Kadir Kıvılcımlı ile birlikte) 2003-2004 yıllarında yaptığımız "İstif: İnsanoğlunun Biriktirme Serüveni" adlı programına katılan koleksiyonerlerin ve toplayıcıların anlatıları, uzun süre gözlemediğim ve bizzat havasını soluduğum sahaf dükkânlarında karşılaştığım insanlar, bu makalede yer alan düşüncelerin odağıdır.

Bu konuyla ilişkimin ise yalnızca bir araştırmacı ve akademisyenin nesnel merakı olmadığını belirtmeliyim. Çünkü bizler de tüm o merak ettiğimiz dünyanın sakiniyiz. Bu nedenle kullanacağım dil, akademik metinlerde alışık olduğum üzere, nesnelliği önemseyen bir mesafeden uzak duracak ve edilgen olmayacak. Böylesi bir öznellik, örtük olanın açığa çıkarılmasına daha elverişli olsa da, kaçınılmaz olarak içeriden bakışın da kimi risklerini taşıyacaktır. Anlamaya çalıştığımız yaşadığımız hayat olduğuna göre, bu risk yeni tartışmalara zemin yaratacağı için de gönül rahatlığıyla alınabilir.

Geleneği kırmak ve belleksizleşmeye karşı bir direniş önerisi olarak nostaljinin dönüştürücü işlevi

Ünsal Oskay, orta sınıfın, araçsallaştırılmış toplumsal ilişkilerin dışında, reel yaşama ilişkin pratik yanları yokmuş gibi görünen fantazyaya yöneldiğini, oysa içinde ancak edilgen bir öge olarak yer alabildiği toplumsal yaşam karşısında, oynadığı bugünkü oyunların belleksizleşmenin ve unutkanın bir aracı olduğunu söyler. Böylesi bir fantazyaya kaçış ise, elbette en fazla bu kaçış alanlarına sığınmayı zorunlu kılan sisteme ve bu sistemin ardındaki egemenlik yapılarına yarar (Oskay, 1982: 169). Karşısında güçsüz kaldığımız, denetleyemediğimiz, nasıl işlediğini kavrayamadığımız bu gerçekliğe karşın, geçmişi hatırlamanın ve nostaljinin dönüştürücü işlevler yüklenebileceğini de öne sürer. Çünkü geçmişin farklı yanlarını korumak, görünür kılmak ve algılatmak isteyen nostaljinin, yabancılaşmanın bünyesine iyice yerleştiği modern toplumlarda, hâlâ yitip gitmemiş insan yanımızın gelecek açısından umudu sağladığını söyler. Benjamin'in koleksiyonculukla ilgili görüşlerine ise bu anlamda referans verir (Oskay, 2014: 150-151).

Her şeyden evvel, Benjamin'e göre, tüm egemen sınıflar kendilerinden öncekinin mirasçısıdır. Ancak ezilenlerin önceki kuşaklardan devraldıkları böyle bir miras olmadığı gibi, sonraki kuşaklara devredecekleri bir kültür hazinesi de yoktur. Kültür onlar için yalnızca bir yıkıntıdır ve tarihsel maddeci bu yıkıntıdan bir şeyler kurtarmak isteyen bir paçavra toplayıcısı gibi davranabilir. Kültürün sürekliliğini oluşturan, geleneği kuran değerleri değil, tüketilip bir kenara atılmış nesnelere, artıkları ve tarihin döküntülerini toplar. Böylece yitip gitmeye yüz tutmuş

tarihin en silik artıklarında, nesnelere tarih imgesini yakalamayı amaçlar. Koleksiyoncunun davranışı da böylesi bir tarihsel maddecilikle açıklanabilir. Çünkü koleksiyoncu için nesnelere gündelik hayatta mahkûm oldukları kullanım değerinden arınarak, işlevsellikten kurtulurlar (Gürbilek, 1993: 35).

Dışarıda yaşanacak doğru düzgün bir hayat yokken, tüketimin bu kadar başat olduğu, seri üretimin her şeyi birbirine benzettiği dünyada, nesnelere olan ilişkimiz hayata olduğu gibi gelecek bir şeye dönüşür. Çünkü, bizi çevreleyen sistem, insanı, kendine, emeğine, insana yabancılaştıran ve araçsallaştıran bir yaşama biçimi önerir.

İmal edilen nesnelere, zengin ve fakir dünyalarına karşı sahip oldukları o “asil kayıtsızlığı”nı tamamen kaybetmişken, her bir nesne, artık sahibine damgasını vuruyordur der Benjamin: “... çulsuzun *biri veya bir vurguncu olarak görünmekten başka seçeneği yok insanın*” (Benjamin, 1999: 29). Oysa nesnenin “o asil kayıtsızlığı” yalnızca kendi varoluşuna özgü olmalıdır. Nesnenin fetiş karakteri, bu varoluşu da tutsak etmektedir. İnsanı kendi emeğine yabancılaştıran mevcut düzen, nesneyi, insanın kullanırken anlamlar yüklediği kültürel hayat içindeki anlamlar dünyasından kopararak fetişleştirir ve kimin nasıl yaşadığını ifşa eden, neredeyse bir “ajan”a dönüştürür.

Bu anlamda, Benjamin’in toplamaya, koleksiyonculuğa bakışı, tıpkı bir tarihsel materyalistin yapacağı gibi, nesneyi mahkûm olduğu bu fetişleşmeden, yok oluştan, çöpe çıkma halinden kurtarır. Koleksiyoncunun bu tutkusu, bir devrimcinin tutkusuna benzer. Çünkü nesneye işlevselliği nedeniyle değil, varoluşu nedeniyle değer kazandıran ve “*kullanımlık köleliğinden azad eden*” koleksiyoncu bu değişikliği yaratmaya çalışıyorsa, farkında olmasa da, eyleminin getirdiği zorunlu bir sonuç olarak insanlar için de yeni bir dünya arayacaktır. Yalnızca uzak değil, daha iyi bir dünyayı düşler. Edindiği ayrıcalık ise, topladığı nesnelere geçmişte gezinirken, kendisini yaşadığı gün ile bozmadan ve çarpıtmadan eski dünyayı kendisi için de inşa etmektir (Oskay, 1995: 39).

Koleksiyoner, nesneyi ait olduğu zamandan ve mekândan, mahkûm olduğu bu yok oluştan kurtararak üzerindeki iz, anlam ve tüm tarihsel halesiyle, dolayısıyla biricikliğiyle bugüne dâhil ederken, hem yaşamaya hem de bugünü geçmişle birleştirerek geleceğe dair umuda da göz kırpar.

Benjamin’e kulak verirse, geçmişi tarihsel olarak dile getirmek, bir tehlike anında parlayıverdiği konumuyla, bir anıyı ele geçirmek demektir.

“... Tarihsel maddecilik için önemli olan, geçmişe ilişkin bir görüntüyü, tehlike anında tarihsel özneye ansızın gözüktüğü biçimiyle korumaktır. Tehlike, hem geleneğin varlığına, hem de o geleneğin seslendiklerine yöneliktir. İkisi için de aynı tehlike, yani kendini egemen sınıfların bir aracı kılma tehlikesi vardır. Her çağda yapılması gereken, geleneği, onu alt etmek üzere olan konformizmin elinden bir kez daha kurtarmak için çaba harcamaktır.” (Benjamin, 1992: 35)

Ünsal Oskay da belirtir ki, var olan dünyanın sürmesini amaç edinen geleneklerden özgürleşmeyi aydın için bir görev olarak görür Benjamin. Çünkü geçmiş, bir gelenek olarak aktarıldıkça otorite kazanır; otorite ise kendisini tarih içinde sunarak güçlenir ve gelenek haline

gelir (Oskay, 1995: 32). Benjamin'in geçmişe bakışı, onunla hesaplaşmak ve kurtulmak üzerinedir. Böylece, tarihin akışını değişmez zannedilen rotadan çevirmek amaçlanır. Alıntı yöntemi de, tıpkı yukarıdaki pasajdan da anlaşılacağı üzere, geçmiş en yalın görünümüyle yakalamak, mistifiye edilmiş yönlerini açığa çıkararak, bugünkü hayatın iç yüzünü ortaya çıkarmak için gelenek karşısında geleneğin olanaklarını kullanmaktır (Oskay, 1995: 31). Karl Krauss'un alıntı yöntemini bulmasının kökeninde ise, yaşadığımız hayatı anlamaya ve değiştirmeye yönelik isteklerin engellenmesinin neden olduğu bir umut kırıklığı vardır. Alıntılarının gücü ise, geleneğin "örtüsünü yırtıp içini ayan etmeye yarayacak" ve yaşayabilecek tek umut, alıntılar yoluyla geleneğin örtülü gerçekliğini özgürleştirmektir (Oskay, 1995: 31).

Koleksiyoneri, tıpkı alıntı toplayanlar gibi, nesnelere dolayısıyla geçmişe ait bir görüntüyü ve anlamlar dizgesini yakalayıp, koruyan tavrı bakımından bir tarihsel maddeci gibi düşünebiliriz. Koleksiyonerin geçmişle ve tarihle kurduğu böylesi bir ilişkiyi muhafazakâr bir tavır olarak değerlendirmek doğru olmaz. Aksine gelenek kırıcı bir tavır olarak ortaya çıkan böylesi bir geçmişle ilişki biçimi, geçmişe dair olanı muhafaza etmek üzere geçmişe pasif bir özlem duyan tavır değil, geçmişe bugünü anlamak üzere müdahale eden bir tavidir. Daha da önemlisi, bu tavır geleneği konformizmin tuzağına düşmekten de kurtaran, bu anlamda gelenekle şimdi arasında dayanışmayı da sağlar.

"Geçmişteki umut kıvılcımını körükleyerek tutuşturma yeteneği, yalnızca geçmiş özümsenmiş tarihten bulunabilir" (Benjamin, 1992: 35).

Mahremiyet, Geçmişle İlişki ve Hikâye Anlatıcılığı

Önceki bölümlerde, koleksiyoncunun yalnızca kendi için elde ettiği eski dünyayı kendisi için inşa ederek *"yenilenme"* ayrıcalığının kamusal planda hiçbir önemi olmadığını belirtmiştim. Benjamin bunu vurgularken, bu tuhaf ayrıcalığı *"yazılmış ve yayınlanmış kitapları sevmediğinden kendisi için kendisi kitaplar yazan birinin"* durumuna benzetir. Bu anlamda ilginç bir havailik halidir de bu; çünkü kamunun karanlığı döneminde koleksiyoncunun bu tutkusunun asıl amacı, nesnelere yalnızca koleksiyoncunun kendi iç mekânına kapatmak değil, bir zamanlar topluma ait olan bu zenginliklerin yitip gitmesini de önlemektir. (Oskay, 1995: 40).

Ancak, koleksiyoncunun dünyası bir başlılığın olduğu öznel bir dünyadır. Topladığı nesnelere olduğu gibi koleksiyonuyla da ilişkisi mahremdir ve diğer insanlarla paylaşılacak bir ortak dünya kurmaya izin vermez aslında. Bu dünyaya temas etmesine izin verdiği ve misafir ettiği kimseler, o dünyanın anlamını ve buradaki sınırları bilenlerdir.

Koleksiyonculuğa ve geçmişle kurdukları ilişkiye duyduğum merakın nedenlerinden biri olan bir aile büyüğünün tutkulu toplayıcılığına tanıklığım sırasında açıkça görünür olan unsur, ele geçirdiği nesnelere, yıllarca büyüttüğü para koleksiyonuyla arasındaki mahrem ilişkiydi. Para koleksiyonunu yatak odasında, gözlerden uzak bir köşede, kilitli cemekân bir dolapta saklardı ve dokunulmasına izin vermezdi. Ancak para koleksiyonu dışında topladıklarını (takılar, eski kıyafetler, kemerler, kutular ve hançerler gibi nesnelere) nadiren ve neredeyse bir ritüel ile

gösterirdi. Bu gösteri, gecenin ilerleyen vakitlerinde, sofradaki muhabbet iyice olgunlaştığında, bilhassa herkes uyuduktan sonra gerçekleşirdi ve kimseye iştirmemeye dikkat ettiği bir ses tonuyla nesneyi okurdu. Gösterdiği sedef kakmalı bir hançerin üzerindeki damgadan, elinde tuttuğu tarih parçasını yapan zanaatkârın kim olduğunu, işçilikteki inceliklerden yola çıkarak hangi dönemde yapılmış olabileceğini, o dönemin nesne üzerindeki tezahürünü vs. detaylarıyla anlatırdı. Elbette bu tarih parçasına nasıl ulaştığını sorduğumda duraklar ve geçiştiren yanıtlar verirdi; çünkü kaynağın sırrına, macerasını anlayabilecek kişilerin bile ermesini istemezdi muhtemelen. Sonraları, sahaflarda, eski eşya pazarlarında, sokak tezgâhlarında ve plak dükkânlarında da bu tavırla sıkça karşılaşacaktım.

Buradaki mahremiyet, koleksiyoncunun öncelikle kendisine inşa ettiği bir başka dünyanın sınırlarına dâhil olmanın ötesinde, geçmişin yıkıntılarında yok olup gitmekten kurtardığı nesnelere üzerinde donmuş anı sahiplenmesiyle ilgilidir. İstif programına konuk olan, imzaların peşinde yıllar geçirmiş (imzalı her türlü matbu nesne) bir koleksiyoner olan Haluk Oral, geçmişte donmuş bir zamanla koleksiyoncunun ilişkisini, bunu deneyimleyen olarak iyi vurgulamıştı: İmzalar, hiçbir zaman karşılaşmayacağı, sohbet edemeyeceği insanlarla arasındaki bir bağı kuruyor gibiydi... Topladığı her bir imza, asla yaşaması mümkün olmayan bir zamana dokunmasına imkân veriyorken, o şairin ya da yazarın attığı imzada donan birkaç saniyeye sahip olmuş oluyordu. O insanın, kendisine bıraktığı ve kopyası ya da tekrarı olmayan bir iz, bir an... Söz konusu büyümlü nesne, sahici ve geçmişte donmuş bir anı, bugünde yaşama imkânı veriyordu.

Bu yalnızca geçmiş anımsayışın bir biçimi değil, geçmişin anısını deneyimleme halidir. Ricoeur'un dillendirdiği biçimde Augustinus'un formülü bunu anlayabilme imkânı verir: *"Geçmişe ilişkin şimdiki zaman, şimdije ilişkin şimdiki zaman, geleceğe ilişkin şimdiki zaman. Çünkü, gerçekten de ruhumuzun içinde (in) bir biçimde, bu üç zaman kipi vardır, ve ben onları başka yerde (alibi) göremiyorum."* (Ricoeur, 1995: 38) Anımsayıştaki geçmiş şeylerin yazgısıyla, bekleyişteki geçmiş şeylerin yazgısı, anımsayışı ve bekleyişi genişletilmiş ve diyalektleştirilmiş bir şimdiki zaman içine koymamızı mümkün kılar der aynı yerde Ricoeur. Bu düşünme biçiminden hareketle, Haluk Oral'ın deneyiminde olduğu gibi, geçmişin yazgısını bıraktığı imzanın üzerinde taşıdığı o sahici anı, koleksiyoner şimdinin yazgısıyla birleştirdiğinde, artık o yalnızca geçmişe yöneltilmiş pasif bir anımsama olmaktan çıkar. Şimdideki anı geçmişteki o yaşanmış anla birleştirerek, hem anlamı hem de iki an arasındaki bağı daha genişletilmiş bir düzlemde yeniden kurar.

Koleksiyoneri, Benjamin'in tarihsel maddecisi olarak düşünürsek, sahiden de yalnızca tüketilip bir kenara atılmış nesnelere, artıkları ve tarihin döküntülerini toplamakla değil, geçmişte unutulup gitmiş "şimdije" ve bugündeki "şimdije" de müdahale ederek, geleceğe dair bir umuda göz kırpması heyecan vericidir. Anımsama, bugünü derinden anlama ve geleceğe dair umutlu bir yol çizmeye imkân tanıyorsa dönüştürücü olur. O halde geçmişteki, bugündeki ve gelecekteki şimdiki zamanı birleştirebilen bir anlatıyı kurabiliyor olması bakımından koleksiyonerin tavrındaki devrimci unsur gözden kaçırılmaz.

İmzaya gelinceye kadar, kitap, para, çok kısa müddet pullar da toplayan ve bir matematik

profesörü olan Haluk Oral'a "niçin imza" topladığını sorduğumda aldığım cevap, tam da topladığı imzalar aracılığıyla geçmişle ilişki kurma biçimini tarif ediyordu. Ancak öncelikle, topladığı imzaların ardındaki hikâyeleri anlattığı kitabının önsözündeki ifadesine kulak verelim (Oral,2003 ve İstif, Açık Radyo, 15 Ocak 2004) :

"Bir kitap okuyorsunuz. İçinde bir cümle sizi öyle etkiliyor ki, bu cümlelerin yazarıyla oturup konuşmak istiyorsunuz. Ama o yazar artık yok. Bir şiir okuyorsunuz, birkaç dize yüreğinize öyle işliyor ki, beyninizde yinelenip duruyor zaman zaman ama o şair de artık yok. Bir gün karşılaşır da, "üstat ne güzel yazmışsın" diyemeyeceksiniz, konuşamayacaksınız bu insanlarla. Sonra bir bakıyorsunuz, bir sahafın tozlu raflarında onun eski bir kitabı. Açılıyorsunuz, birkaç satır görüyorsunuz, onun el yazısı. Hani tanışmak istediğiniz ama hiçbir zaman tanışamayacağınız o insan var ya onun işte. Kendi elleriyle yazmış."

İşte, koleksiyoneri, hiçbir zaman karşılıklı oturup, konuşamayacağı bu yazarlarla bağlayan, koleksiyonunun her bir sakini, o yazarların imzaları oluyor. Haluk Oral'ın kendi ifadesiyle: "Bazı şairler, bazı yazarlar, eğer okumayı seviyorsanız, edebiyata meraklıysanız, sizin için özel bir anlam ifade ediyorlar. Ve onlarla bir şekilde yakınlaşmayı düşünüyorsunuz ama imkânsız bir şey. Fakat orada, o şairin, o yazarın attığı imzaya baktığımız zaman, o yazarın birkaç saniyesi o imzada donmuştur. Çünkü o imzayı atıyor adam, o sırada o işi yapıyor ve siz onun yaşamının içindeki birkaç saniyeye sahip olmuş oluyorsunuz ve size özel oluyor. Çünkü o imza sizin elinizde, fotokopi değil, çoğaltılmış değil. O insanın size bıraktığı bir iz. O ize elinizi sürüyorsunuz. Bence etkileyici bir şey..." (İstif, Açık Radyo, 15 Ocak 2004)

Oral'ın kitabında "kitap içinde başka bir kitap gibidir imzalar" ifadesi yer alıyor. Bununla ne kastettiğini sorduğumda ise aldığım cevap şöyle: "Kitabı niçin okuyoruz? Zevk almak için okuyoruz, bir şeyler öğrenmek için okuyoruz, bize bir şeyler versin diye okuyoruz, bize bazı soruları sordursun diye okuyoruz. Kitabın içindeki imzaya baktığımız zaman o da bunları yapıyor. Bir arkadaşına imzalamış olabiliyor, onların arasında bir ilişki olduğunu görüyorsunuz. Size soru sorduruyor ne zaman, nasıl atılmış diye bu imza. Onun peşinden gitmeye başlıyorsunuz, sonuçlar çıkartmaya başlıyorsunuz ve o imzayı atan insanla ilgili bilgiler edinmeye başlıyorsunuz. O kitabın içindeki bilgilerin dışında başka bilgilere ulaşmaya başlıyorsunuz. Başka bir okuma serüveni başlıyor. Dolayısıyla kitabın içindeki imza, başka bir kitap gibi başka bir serüveni başlatıyor." (İstif, Açık Radyo, 15 Ocak 2004)

Tıpkı dedektiflik gibi; gizli kalmış, tarihin içinde yitip gitmiş bir başka katmana ulaşmaya çalışmaya benziyor koleksiyonerin davranışı. Burada, nesnenin varoluşunun yanı sıra, koleksiyonerin ona atfettiği anlamlar dünyasını, onunla etkileşim biçimini de düşünmek gerekir. Tıpkı bir dedektif gibi, o nesnenin yolculuğunu izlerken koleksiyoner aynı zamanda bir alan incelemesi de yapmış olur. Nesnenin doğuşundan, kendi eline varana kadar ki yolculuğu izlenmesi, onu biricikleştiren de bir şeydir. Koleksiyoner, bu biricikliğin hikâyesini anlatır koleksiyonunu inşa ederken; bu anlamda bir hikâye anlatıcısıdır: Geçmişin yıkıntıları arasında dolaşarak şimdinin ve gözden kaçanın, gizlenmiş olanın öyküsünü anlatan biri...

Haluk Oral'ın imzaların peşindeyken keşfettiği hikâyelerden biri şöyledir örneğin (İstif, Açık Radyo, 15 Ocak 2004):

“Koleksiyonumda Tevfik Fikret’in Ali Ekrem Bolayır’a yazdığı bir mektup var. Servet_i Fünun Dergisi’nde yayınlanacak bir şiiriyle ilgili. Bu mektubu okuduktan sonra, Servet-i Fünun’da bu bahsedilen şiiri de buldum. Fakat, daha sonra, Tevfik Fikret ve Ali Ekrem Bolayır arasındaki ilişkiyi de okudum. Bir tartışma oluyor aralarında, uzun yıllar konuşmuyorlar. Tartışmanın konusu da Ali Ekrem Bolayır’ın yazdığı bir yazının Tevfik Fikret tarafından yumuşatılarak Servet-i Fünun’da basılması. Uzun yıllar dargın kalıyorlar ve daha sonra barışıyorlar. Yani tarihten bilinen hikâye bu. Fakat çok ilginç bir kitap geçti elime. Bunlar tabii hep ayrı ayrı zamanlarda elime geçtiği için, bunları bir araya getirmenin verdiği de bir haz var, aralarındaki ilişkiyi görmenin de verdiği bir haz var. Haluk’un Defteri’ni isim yazmadan imzalamış Tevfik Fikret. İmzasında da, ithaf ederken şöyle bir şey yazmış: ‘Mükerrerem kemalin benden kemali esirgeyen Necd-i Ekremine’... Burada hiç Ali Ekrem lafı geçmiyor ama sanki Tevfik Fikret bir şifre koymuş: ‘Mükerrerem kemalin’, yani ‘saygıdeğer kemalin, benden olgunluğunu esirgeyen çok şerefli oğluna’ diye tercüme edebilirsiniz bunu yeni Türkçe’ye... E tartıştılar, uzun yıllar konuşmadılar, daha sonra Tevfik Fikret’in ölümüne yakın barıştılar ve belki de diyorum bu kitap barıştırdı onları. Tevfik Fikret böyle imzalayıp bir kitap gönderdi ve barıştılar diye düşünüyorum. Daha sonra hepimizin çok iyi bir romancı ve hikâyeci olarak tanıdığı Orhan Kemal’in bir takım elyazuları geçti elime. Bunlar Bursa Mahpusanesi’nde yatarken yazılmış yazılar ve çoğu şiir... Bilirsiniz, Nazım Hikmetle Üçbuçuk Yıl diye bir kitabı var Orhan Kemal’in. Bu kitapta anlatır Nazım Hikmet’in sen şiir yazmayı bırak, roman yaz dediğini. İşte onlardan evvel birkaç tane de kaçamak yapmış, bu konuşmadan sonra yazdığı şiirler kendi elyazısıyla. Fransızca öğrenirken Fransızca’dan çevirdiği şiirler... O zaman da o ilişkilere bakıyorsunuz Nazım Hikmet-Orhan Kemal ilişkisi gibi...”

Koleksiyonun yaygın sözlük anlamına baktığımızda, sistemli şekilde bir araya getirilmiş nesnelere bütünü, hobi, oyun gibi tanımlarla karşılaşırız. Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde ise “Öğrenme, yarar sağlama veya zevk amacıyla bir araya getirilmiş ve özelliklerine göre sınıflara ayrılmış nesnelere bütünü” olarak tarif edilir. Sanki yalnızca bir oyalanma biçimi gibi anlamlandırılan koleksiyonun bütünü koleksiyonerin kurduğu bir hikâyeye, koleksiyonu oluşturan her bir objeyi de o hikâyenin cümleleri gibi düşünebiliriz. Hikâyenin kurgusunu yapan, onu yaratan koleksiyonerin kendisidir.

Gürbilek’e kulak verecek olursak, Benjamin tarihe yaşantının ışığından bakan bir düşünür olarak, nesnelere arasındaki yakınlaşmalara ve kümelenmelere önem verir. Nesnelere, olgu ya da fikirleri bir araya getirirken aradaki bağlantıları kurmaz. Fakat bunları bir araya getirişin ardında bir umut vardır. Çünkü “yeni bir kurgu içinde bu izler hiçbir yoruma ya da açıklamaya gerek duyulmaksızın birbirine ışık düşürebilecek, o zaman nesnelere kavramların dolayımı olmaksızın bir doğruyu dile getirebilecekler, geçmişin ya da metnin kendisi konuşabilecekler.”(Gürbilek,1993; 36)

Sonsöz Yerine: Alternatif Dünyanın Kırılganlığı ve Alternatif Dünyaların Kesiştiği Kamusal Mekânlar

Koleksiyonerin, nesnenin geldiği dünyaya ilişkin bütün anlamsal kodları okuyan, o dünyayla ve geçmişle ilişkiliyi kuran ve bu ilişkiyi kurmasına aracılık ettiği nesne dolayımıyla da zamanda yolculuk ederken, o maceranın hikâyesini anlatacağı kimselerle ortak anlamlar dünyasının olmasını söz konusu mahremiyetin sınırı olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Sahafları ve eski eşya dükkânlarını böyle tutkulu insanların buldukları yerler olarak düşünebiliriz. Her ne kadar, eni sonu ticaret yapılan mekânlar gibi düşünülse de, yeterince vakit geçirildiğinde mekânın sahibinin –ki aynı zamanda koleksiyonun da sahibidir- gelenler arasında ayrımlar yaptıkları görülür. Kadıköy’de, yüksek lisans çalışmamı yürüttüğüm yıllarda sıkça uğradığım Dil Tarih Sahaf, Babil Sahaf ve Mehmet Ergün’ün sahaf dükkânında, doğrudan kitabın parasal değerini soran müşteriyle, nesneyle tanışıklığını kuran, peşinde olduğu belirli bir nesneyi soran kimselere farklı muamele edilirdi. Bu farklı tavrın en görülür sebebi, alıcının nesneyle arasındaki saygı tonlamasıydı. Çünkü söz konusu nesne, yalnızca değişim değerine tâbi olmayan, bir tarihselliğe de sahiptir. Yalnızca değişim değerini öne alan tavrındaki saygısızlık, tam da Benjamin’in vurguladığı gibi, nesneyi değişim ve kullanım değerine mahkûm eden sistemden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda söz konusu mekânlar, gündelik telaşın içinde olan kişilerin de anlayabileceği ve bu anlamlar dünyasına katılabilecekleri yerler değildir. Bilgi ve duygu – koleksiyonerin tutkusu gibi- düzleminde bir araya gelişler ve temaslar oluşabilir ancak.

Haluk Oral da, imzaların izini takip ederken, pek çok toplayıcının ve koleksiyonerden işittiğim üzere, en önemli kaynağın sahaflar olduğunu söylüyordu. “... *Eğer imzalı kitap koleksiyonu yapıyorsanız, sahaflarla çok iyi dost olmanız lazım. Ki genelde de onlar sizinle çok iyi dost olmaya hazırlar. Çünkü, sahaflarda kitap sevgisi çok önemli birşey. Sizde de kitap sevgisi var. Onun için gidiyorsunuz. Dolayısıyla bu ortak bir sevgiyle başlıyor, arkadaş olmak o kadar zor olmuyor. Sahaflar genellikle bir evden kitaplar alırken –mektuplar, resimler, tablolar, pek çok şeyi aynı anda alıyorlar-, bunların içinden -sizi de tanıyorlar ve özellikle arkadaşınızsa- sizin ilgileneceğiniz objeleri seçiyorlar; imzalı kitapları, mektupları. Haber veriyorlar, gidiyorsunuz, sohbet ediyorsunuz, o belgelerle ilgili bilgilerinizi paylaşıyorsunuz. Bir yandan koleksiyonunuz genişlerken, bir yandan da dostunuzla sohbet etmiş oluyorsunuz.*” (İstif, Açık Radyo, 15 Ocak 2004)

Geçmişin kokusunu ve izlerini taşıyan canlı varlıklarla dolu sahaflar, eski eşya dükkânları, sokak tezgâhları ve plak dükkânlarında nefes kesici olan sanki bizim asla kavuşamayacağımız ölümsüzlüğe kavuşmuş varlıklarla karşılaşmaktır. Ticari bir mal alışverişi derdiyle değil de, sahici bir merakla, bildiği aradığı bir nesnenin peşinde olan insanlarla konuşmalarda bu geçmişe eski kitaplar ve objeler aracılığıyla tanıklık edebilme ihtimali ve onların ölümsüzlüğüne hayranlık hemen açığa çıkıyor. Ancak bu kederli de bir haldir, çünkü söz konusu mekânlar, yersiz yurtsuzlaşmış varlıkların sığındıkları yerler gibidir de...

Bu alternatif yaşam alanları, aynı zamanda kırılgandır da. Para koleksiyonu çalınan dayımın, bu kayıptan sonra bir daha öylesi bir hikâye anlatımına girişmemesi, sahaf dükkânının bodrumunda uygun koşullarda muhafaza ettiği elyazmasını ısrarlı ricam karşısında

dokunmamam şartıyla gösteren kitap koleksiyonerinin tüm kitaplarını bir arada koruyabilmek için tuttuğu evi su basması ya da Galatasaray Üniversitesi'nin tarihi kütüphanesinde çıkan yangın böylesi bir kırılganlığa işaret eder. Böylesi alternatif dünyaların kırılganlığı karşısında, kolektif ortak dünyaların nasıl kurulacağına dair düşünmek kaçınılmaz olmaktadır.

Kaynaklar

- Benjamin, W., & Gürbilek, N. (1993). Son Bakışta Aşk: Walter Benjamin'den seçme yazılar. Metis yayınları.
- Benjamin, W. (1999). Tek Yön. çev. Tevfik Turan. Yapı Kredi Yayınları.
- Benjamin, W. (2002). Pasajlar. çev. Ahmet Cemal. Yapı Kredi Yayınları.
- Oral. H. (2003). Bir İmzanın Peşinden. Dünya Aktüel.
- Oskay. Ü. (1982) 19. yy'dan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri. A.Ü. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi.
- Oskay. Ü. (sunan). Walter Benjamin. (1985) Estetize Edilmiş Yaşam. Der Kitabevi.
- Oskay. Ü. (2004) Yıkanmak istemeyen çocuklar olalım. Yapı Kredi Yayınları.
- Oskay. Ü. (2014) Tek kişilik haçlı seferleri. İnkılâp Kütabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Ricœur, P. (2007). Zaman ve Anlatı: Zaman-olayörgüsü-üçlü mimesis. çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat. Yapı Kredi Yayınları.
- Witte. B. (2002) Walter Benjamin. çev. Mustafa Tüzel. Yapı Kredi Yayınları.
- İstif, Açık Radyo, 15 Ocak 2004